



BAHRİYE KÜTÜPHANESİ

MEHMET KORKMAZ

GÜNÜMÜZDE İstanbul Beşiktaş'ta Deniz Müzesi Komutanlığı bünyesinde Deniz İhtisas Kütüphanesi adıyla faaliyet gösteren kütüphanenin tarihi bir hayli eskiye dayanmaktadır.

Osmanlı bahriyesinde Mühendis-hane-i Bahriye ve Bahriye Mektebi kütüphaneleri hariç Tersane-i Âmire'de denizcilikle ilgili kitapların muhafazası

amacıyla ilk kütüphane Tersâne-i Âmire Kütüphanesi adıyla 1837 yılının ilk aylarında açılmıştır. II. Mahmud'un inşa ettirdiği kütüphaneye askerî kâtip sınıfından Ahmed Efendi, hafız-ı kütüb (kütüphaneci) unvanıyla tayin edilmiş olup 1850'de görevde bulunuyordu. Avrupa'daki denizcilikle ilgili gelişmeleri takip amacıyla alınan kitap ve risaleler de koleksiyona dahil edilmiştir. Örneğin 1858'de Paris sefaretinin gönderi-

len ve Fransa tersanelerinde tedavülde olan kanunlara ilişkin kitaplar tedarik edilmişti.

Islahat hareketleri sonucunda bahriyedeki kütüphane, 1864'te teşkil edilen ve 1877'de Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Dairesi (Bahriye Nezareti Kurmay Başkanlığı) adını alacak olan Erkân-ı Harp Zabıtlığı bünyesine alınmıştır. 1864'te teşkil edilen erkân-ı harp (kurmay subaylık) sınıfı için Londra'dan

Bahriye Müze ve Kütüphane İdaresinin ilk kadrosu. ①
Sağdan üçüncü müze müdürü Miralay Hikmet bey,
sağdan dördüncü Binbaşı Süleyman Nutki bey.

gelen kitaplar Erkân-ı Harp Dairesi Kütüphanesine demirbaş kaydedilmiştir. Dolayısıyla Tersâne-i Amire Kütüphanesi adı sonraki yıllarda Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Kütüphanesi bazen de Bahriye Kütüphanesi olarak kayıtlara geçmiştir. 1873'te kütüphanede sol kolağası (yüzbaşı) rütbesine muadil askerî kâtip sınıfından bir kütüphane memuru istihdam edilmekteydi.

Bahriye matbaasındaki işlerinin artmasıyla mevcut binasının yeterli gelmemesi üzerine 1891'de matbaa ve kütüphane için divanhane karşısındaki arsaya yeni bir bina inşa edilmiştir. Matbaa ve kütüphane buraya taşınarak Tersane-i Âmire haricine çıkarılmıştır. Matbaa ve kütüphanenin aynı mekanda bulundurulması işlerin düzenli hale getirilmesi ve kitapların daha iyi muhafazası hedeflenmiştir.

Diğer taraftan eskiden beri gemilerde ve bahriyenin taşra teşkilatındaki birimlerinde temel denizcilik kitaplarının ve denizlere ilişkin rehberlerin, deniz haritaları ile seyir aletlerinin muhafaza edildiği kısmın kütüphane olarak adlandırıldığı bilinmektedir. 1895 yılına ait bir vesikadan anlaşıldığına göre gemilerdeki bahriye zâbitlerinin denizcilikle ilgili son gelişmeleri takip etmelerini sağlamak amacıyla Bahriye Fen Komisyonu tarafından hazırlanmış olan telif ve tercüme kitap, mecmua, salname ve risalelerden birer nüshanın gemilerin kütüphanelerine konulması kararı alınmıştır.

II. Abdülhamid'in tahta çıkışının 21. yılına rastlayan 31 Ağustos 1897'de Bahriye Müze ve Kütüphane İdaresi adlı kurumun açılmasıyla birlikte kütüphanecilik faaliyetlerinde ilerleme kaydedilmiştir. Temel görevi Türk denizcilik tarihine ilişkin tarihi ve kültürel objeleri muhafaza etmek, sergilemek ve gelecek nesillere aktarmak olan Bahriye Müzesi, Tersane-i Âmire içerisindeki bir binada faaliyete geçirilmiştir. Donanımlı bir bahriye subayı olan Miralay Hikmet bey müdür, o sırada binbaşı rütbesinde bulunan Süleyman Nutki bey müdür muavini, kalyon kâtipi rütbesinde bir hafız-ı kütüb, brik kâtipi rütbesinde bir de kâtip bu kuruma tayin edilmiştir. Resmî açılış törenine katılan Bahriye Nazırı Hasan Paşa, Piri Reis'in *Kitâb-ı Bahriye*'sinin nüshaları ile kendisinde



bulunan onlarca yazma ve matbu eseri kütüphaneye bağışlamıştır.

Bahriye Nezareti daire ve şubelerindeki kütüphaneler nezaretin yeni açılan merkez kütüphanesine bağlanmış, bunların koleksiyonlarında bulunan ve önemli görülen kitapların da merkez kütüphaneye gönderilmesi kararı alınmıştır. Kütüphaneye kitap bağışında bulunanların isimleri takdir maksadıyla *Ceride-i Bahriye*'de ilan edilmiş, bağışlanan kitabın ilk sayfasına bağışçının adı yazılmıştır. Bağışçılara nezaretten takdir yazısı verileceği, fazla miktarda kitap bağışı yapanlar için bir raf tahsis edilerek bağışçının adının yazılacağı açıklanmıştır. Bahriye matbaasında basılan kitaplardan beş nüshanın kütüphaneye konulması, kütüphaneye gelen basılı olmayan eserlerin önemli görülmesi halinde bunların matbaada bastırılması benimsenmiştir. Kitapların sadece kütüphaneci yardımıyla çıkarılması, kütüphanede yemek yemenin, sigara içmenin ve uyumanın yasak olduğu ifade edilmiştir. Kitapların bahriye dairelerinin şubelerine senetle verileceği, şahıslara verilmeyeceği bildirilmiştir. Kitapların kütüphanecinin zimmetinde olduğu, kaybolmaları halinde eserin fiyatının beş mislinin kendisinden tazmin edileceği, piyasada nüshası mevcut olmayan nadir bir eserin kaybolması

durumunda ise kütüphanecinin görevden uzaklaştırılacağı ve Divan-ı Harb'e sevk edileceği hususu prensip olarak kabul edilmiştir.

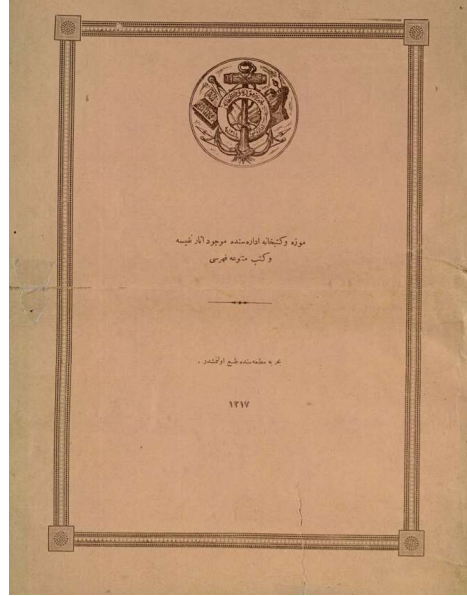
Bazı bahriye subayları kitap bağışında bulundukları gibi zamanla yurtiçi ve yurtdışından satın alma yoluyla da kitaplar temin edilmiştir. Bahriye Mektebi Kütüphanesinden olmak üzere bahriyenin çeşitli birimlerinden nakledilen kitaplarla kütüphane koleksiyonu zenginleşmiştir. Bahriye Matbaası ile aynı binada faaliyet gösteren kütüphane de 1899'da Bahriye Müze ve Kütüphane İdaresine devredilmiştir. Aynı yıl müze objelerinin ve kitapların ilk kataloğu yayınlanmıştır. Buna göre kütüphanede 22'si elyazması olmak üzere toplam 1135 cilt civarında kitap mevcut olup bunların konularına göre raflara yerleştirildiği, çoğunun Türkçe olmakla birlikte İngilizce ve çeşitli dillerde de telif ve tercüme eserler bulunduğu anlaşılmaktadır.

Bahriye Müze ve Kütüphanesi Cumhuriyetin ilanından sonra aynı yerde faaliyetini sürdürmüş, 1929'da kütüphanenin İzmit'te bulunan Donanma Komutanlığına nakli gündeme gelmişse de bundan vazgeçilmiştir. 1933'te ise Büyük Erkân-ı Harbiye Riyasetince yayınlanan bir tebliğle Deniz Müzesinde umumi bir deniz kütüphanesi



① Tersane-i Amire içersinde açılan Bahriye Müze ve Kütüphane İdaresinin faaliyet gösterdiği ilk binası.

1317 yılında basılan ilk katalog.



açılmasının deniz zabitleri ve memleket için faydalı olacağı mütalaa edilerek gemilerde ve deniz teşkilatındaki kütüphanelerde bulunan kitaplardan lüzum görülmeyenlerin müzeye nakli emri verilmiştir.

2. Dünya Harbinin başlamasıyla Deniz Müzesi objeleri Anadolu'ya gönderilmiştir. Bu sırada kütüphanenin yerinde kaldığı tahmin edilmektedir. Harpten sonra İstanbul'a getirilen müze objelerinin sergilenmesi için Dolmabahçe'deki Bezmiâlem Valide Sultan Camii ve çevresinde bulunan saray garajı, kayıkhane Deniz Müzesine tahsis edilmiş, kütüphane de Kasımpaşa'dan buraya nakledilmiştir. Bu dönemde müdürlük yapan Deniz Albayı Haluk Şehsuvaroğlu müzenin ve kütüphanenin ilmî esaslara göre faaliyetlerinin sürdürülmesine ve koleksiyonların geliştirilmesine yönelik önemli işlere imza atmıştır. 1956'da Dolmabahçe yolunun genişletilmesi sırasında kütüphane ve arşiv Dolmabahçe Sarayının kuzeydoğu kısmında bulunan eski Arabacılar Dairesine nakledilmiştir. Deniz Müzesinin 1961'de Beşiktaş meydanında eski vergi dairesi binasında açılmasından sonra kütüphane burada faaliyete geçirilmiştir. Bu sırada kütüphanede çoğu denizcilik tarihine ait olmak üzere yaklaşık 12.000 cilt kitap bulunmaktay-

dı. Dolmabahçe Sarayı müştemilatından olup Deniz Kuvvetlerine tahsisli eski Arabacılar Dairesi binasının iki katlı olarak yeniden inşasından sonra Mülga Bahriye Nezareti Arşivi (Deniz Tarihi Arşivi) 1982'den itibaren bu binada hizmet vermeye başlamıştır. Daha evvel müze binasında hizmet vermeye başlamış olan kütüphane, müze objelerine daha fazla yer açılması amacıyla arşiv binasına taşınmıştır.

Osmanlı Devleti döneminde Tersane-i Âmire Kütüphanesi, Erkân-ı Harbiye-i Bahriye Kütüphanesi veya Bahriye Kütüphanesi ve son olarak da Bahriye Müze ve Kütüphane İdaresi ismiyle faaliyet gösteren kütüphane, günümüzde Deniz İhtisas Kütüphanesi adıyla hizmet vermektedir. Bahriyedeki köklü bir kütüphanecilik geleneğinin temsilcisi olan kütüphane 2020 yılının Temmuz ayında faaliyet gösterdiği Dolmabahçe'deki eski Arabacılar Dairesinden Deniz Müzesi binasına taşınmıştır. Türk ve dünya denizciliği, deniz harp tarihi ve deniz ticareti gibi konularda zengin bir koleksiyona sahip olan kütüphanede 23.385 eser mevcuttur. Bunlardan yaklaşık 7500'ü Osmanlıca matbu nadir eser, 289'u ise elyazması eserdir. Harita, atlas ve portolonların toplam sayısı ise 1120'dir.

Kütüphaneye önemli sayıda kitap

bağışında bulunan isimler arasında Mehmet Hikmet Salahor, Süleyman Nutki, Binbaşı Mümtaz, Ali Galib bey, Haluk Şehsuvaroğlu, Afif Büyüktuğrul, Vehbi Ziya Dümer, İsmail Öztüren ve Eser Tutel bulunmaktadır. 

KAYNAKÇA

T.C. Cumhurbaşkanlığı Devlet Arşivleri

❏ Bâbîlî Evrak Odası (BEO): 1406/105436.

❏ İrade Bahriye (İ.BH.): 3/32.

❏ İrade Şûrâ-yı Devlet (İ.Ş.D.): 109/6529.

Deniz Tarihi Arşivi

❏ Meclis-i Bahriye Defterleri (MB.d.): 1/5; 7/5; 15/153; 47/222; 60/87; 88/246.

❏ Bahriye Nezareti Mektubî Kalemi Defterleri (MKT): 899/63; 1062/35; 1540/248.

❏ Mülga Bahriye Nezareti Evrakı (MBN): Dosya Nu: 490; 547.

❏ Şûrâ-yı Bahriye Defterleri (ŞUB.d.): 233/190; 237/91.

Kitap ve Makaleler

❏ Hüsnü Tengüz, *Bahriye Matbaası'nın Tarihçesi*, (Elyazması, Deniz İhtisas Kütüphanesi, AA. 6960).

❏ Mehmet Korkmaz, "Bahriye Müze Ve Kütüphane İdaresi'nin Kurucu Müdürü Mehmet Hikmet (Salahor) Paşa (1863-1934): Hayatı, Askerî Faaliyetleri ve Eserleri", *Türk Kültürü İncelemeleri Dergisi*, 43, 2020.

❏ Mehmet Korkmaz, "Yakınçağ Tarih Araştırmalarında Deniz Tarihi (Bahriye) Arşivi'nin Önemi", 2. Uluslararası Osmanlı Coğrafyası Arşiv Kongresi, *Bildiriler*, II, 2019.

❏ Müze ve Kütüphane İdaresinde Mevcut Âsâr-ı Nefise ve Kütüb-i Mütenevvia Fihristi, Bahriye Matbaası, 1315.

❏ Reşat Ekrem Koçu, *İstanbul Ansiklopedisi*, c. 8, 1966.

❏ Süleyman Nutki Bey'in Hatıraları, haz. Nurcan Bal, Dz.KK.

Yayınları, 2003.

Süreli Yayınlar

❏ *Ceride-i Bahriye*, 16 Eylül 1313, sayı 217.

❏ *İkdam*, 8 Mayıs 1901.